

สาระสำคัญในบท ประกอบด้วย

- 2.1 ความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรม
- 2.2 องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม
- 2.3 แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม
- 2.4 เครื่องมือในการศึกษาชุมชน
- 2.5 ข้อมูลของพื้นที่ศึกษาชุมชนไผ่ขนานน้ำ

ท่ามกลางการพัฒนาเมืองที่ไร้ทิศทาง นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคมในหลากหลายด้าน ผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองไม่จำกัดอยู่แต่ในเขตพื้นที่เมือง หากแต่นำไปสู่การทำลายทรัพยากร และการเปลี่ยนแปลงอื่นๆแก่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง แนวคิดการทำเมืองให้น่าอยู่เริ่มได้รับความสนใจและถูกนำไปใช้เพื่อรับมือกับภัยคุกคามไปอย่างกว้างขวาง ผู้คนเริ่มตระหนักถึงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างคนกับทรัพยากรสิ่งแวดล้อมมากขึ้น Lyman (2006) กล่าวอีกว่าความน่าอยู่ของชุมชนครอบคลุม 2 มิติ ด้านแรก คือ วิถีชีวิตของคนในชุมชน และความยั่งยืนของสภาพนิเวศน์วิทยา ซึ่งคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนต้องสอดคล้องกับทั้งสองมิตินี้ Lyman ยังย้ำอีกว่าการทำเมืองให้น่าอยู่ และยั่งยืนต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขาของนายแพทย์ประเวศ วะสี ในการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ความท้าทายในอนาคตอันใกล้อีกประการ คือ การเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้นอย่างไร้พรมแดนของภูมิภาคอาเซียนซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกประเทศต้องเตรียมพร้อม การเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาติตนเอง ด้วยแนวทางการจัดการที่เหมาะสมจึงเป็นกระบวนการในการธำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และมรดกวัฒนธรรมของชาติให้คงอยู่ ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ ประกอบด้วย การทบทวนความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรม องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน แนวทางและรูปแบบการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน และข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา กรณีชุมชนไผ่ขนานน้ำ ดังจะนำเสนอตามลำดับ

2.1 ความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

World Heritage Committee ให้ความหมายของ “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural landscape)” ว่าเป็นพื้นที่หรือสถานที่ที่มีเอกลักษณ์สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ชาติ UNESCO Regional Unit for Culture in Asia and the Pacific (2009) นิยาม “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural landscape)” ว่าเป็นพื้นที่ที่ประกอบไปด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติ และทรัพยากรทางวัฒนธรรม รวมทั้งสัตว์และสิ่งมีชีวิต อันสัมพันธ์กับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ กิจกรรมผู้คนที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมและคุณค่าอันดีงาม) ซึ่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบ่งได้เป็น 3 ประเภท ประเภทแรกคือ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สรรสร้างขึ้นโดยมนุษย์ (Designed landscape) ประเภทที่สองคือ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีวิวัฒนาการสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม (Evolved landscape) และประเภทที่สามคือ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สรรสร้างโดยมนุษย์ โดยมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงของวิถีมนุษย์กับสภาพแวดล้อม (Associative cultural landscape) ซึ่งมีคุณค่าและความสำคัญทางจิตใจมากกว่าด้านวัตถุ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมทั้งสามประเภทล้วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน (2009: หน้าที่ 19)

อย่างไรก็ตามเพื่อความเข้าใจตรงกันขออธิบายความหมายของคำว่า **ภูมิทัศน์วัฒนธรรม** ซึ่งกลุ่มพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานทางวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรมให้ความหมายรวมถึง “ทุกสิ่งทุกอย่างทั้งทางรูปธรรมและนามธรรมอันเป็นสิ่งที่ผู้คนยึดถือร่วมกัน (ค่านิยม) และได้กระทำต่อสภาพแวดล้อมภูมิประเทศเพื่อสร้างความเจริญอกงาม และพัฒนาสังคมมนุษย์ หรืออีกนัยหนึ่งคือ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อมที่มนุษย์ใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต” ในส่วนของคำว่า **ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน** หมายถึง “สภาพแวดล้อมของพื้นที่ที่เป็นผลมาจากวัฒนธรรมชุมชนที่แสดงออกถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ” (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2551 หน้าที่ 5, และหน้าที่ 7) คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี ให้ความหมายของ**ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน** ว่าเป็น “พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ของชุมชนอันประกอบด้วยแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมและทรัพยากรทางธรรมชาติ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ และมีคุณค่าทางด้านความงาม มีสุนทรียะ...” หมายรวมองค์ประกอบที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม “...ได้แก่ ประเพณี ความเชื่อ ภาษา วรรณกรรม วิถีชีวิต อันเป็นสิ่งที่ผู้คนในกลุ่มถือร่วมกัน...(รวมทั้ง) สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ หรือสภาพแวดล้อมที่มนุษย์ใช้ประโยชน์ในการดำรงวิถีชีวิต กรณีเช่น ป่าชุมชน สวน ไร่ นา แหล่งน้ำ คู หนอง คลอง บึง บ้าน เรือน ศาลาสถาน โบราณสถาน เป็นต้น...” (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552, หน้าที่ 3)

กลุ่มพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานทางวัฒนธรรม ให้ความสำคัญของการจัดการภูมิทัศน์ วัฒนธรรมโดยชุมชนท้องถิ่น คือ การจัดการงานด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นควบคู่ไปกับการจัดการสภาพแวดล้อมชุมชน โดยชุมชนรับรู้ เรียนรู้ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เพื่อส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งคุณค่าภูมิทัศน์ วัฒนธรรม อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อท้องถิ่น และประเทศชาติอย่างยั่งยืน

2.2 องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

อ้างอิงจาก McClelland, et. al (1990:3-6) อ้างใน Lennon and Mathews (1996:6) จำแนก องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนในชนบท ออกเป็น 11 องค์ประกอบ โดยแบ่งออกเป็น 2 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ องค์ประกอบที่เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดภูมิทัศน์วัฒนธรรม และองค์ประกอบเชิงกายภาพ ดังนี้

องค์ประกอบเชิงกระบวนการ (Land Shaping Processes)

1. การใช้ประโยชน์ที่ดิน และกิจกรรม (Land use and activities)
2. รูปแบบของการรวมตัว (Pattern of spatial organisation) ได้แก่ ขนาดของชุมชน การตั้งถิ่นฐาน โครงสร้างพื้นฐานของที่ตั้ง การเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากน้ำ การเมือง เป็นต้น
3. การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม (Response to natural environment) อาทิเช่น วิธีที่มนุษย์ปรับตัววัฒนธรรม วิธีแนวทางปฏิบัติ ประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศวิทยา
4. ประเพณี และวัฒนธรรม (Cultural traditions) วิธีแนวทางในการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อ กิจกรรมทางวัฒนธรรม และประเพณี

องค์ประกอบเชิงกายภาพ (Physical components)

5. โครงข่ายการสัญจร (Circulation networks) ระบบขนส่งสินค้าวัตถุดิบ การโดยสารของผู้คน
6. ขอบเขตที่ตั้ง การแบ่งเขตแดน (Boundary demarcations) การแบ่งเขตแดนบ้านเรือน พื้นที่เลี้ยงสัตว์ คอกปศุสัตว์ เป็นต้น
7. พืชพรรณไม้ (Vegetation) พืชพันธุ์ไม้ ต้นไม้ ป่าไม้
8. อาคาร โครงสร้างต่างๆ (Building, structures, and objects) สิ่งปลูกสร้างต่างๆ ที่มนุษย์สรรสร้างขึ้น โครงสร้างถาวร หรือโครงสร้างชั่วคราวที่เคลื่อนย้ายได้ หรือ วัตถุขนาดเล็กแต่มีความหมาย เช่น ป้ายต่างๆ หรือ อนุสาวรีย์ เป็นต้น
9. กลุ่มก้อนของอาคาร (Clusters) ลักษณะความเป็นกลุ่มก้อนของอาคาร ที่อยู่อาศัย
10. โบราณสถาน (Archaeological sites) รวมทั้งพื้นที่กิจกรรมทางประวัติศาสตร์ หรือ ร่องรอยพื้นผิวทางประวัติศาสตร์ที่หลงเหลือให้เห็น
11. องค์ประกอบเชิงกายภาพที่มีขนาดเล็กอื่นๆ (Small-scale elements) เช่น ป้ายบอกทาง ป้ายแสดงสัญลักษณ์ต่างๆ ประติมากรรมคนข้าม หรือ ส่วนประกอบย่อยอื่นๆ

2.3 แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน

แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน มีความหลากหลายขึ้นกับบริบทในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติร่วมกับคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้เสนอแนะไว้เป็น 5 แนวทางหลัก ดังนี้

1. การดูแลรักษา เป็นขั้นตอนแรกที่ลงมือปฏิบัติได้เลยโดยไม่ต้องอาศัยงบประมาณ เช่น การทำความสะอาด การรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสภาพภูมิทัศน์แวดล้อมของชุมชน
2. การรักษาให้คงสภาพ มักใช้กับโบราณสถานที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์แล้ว
3. การบูรณปฏิสังขรณ์ การบูรณะคือการซ่อมแซมให้สามารถใช้งานได้ การปฏิสังขรณ์คือการสร้างขึ้นใหม่ในรูปแบบเดิม หรือใกล้เคียงสภาพเดิมที่สุด
4. การปรับประโยชน์ใช้สอย ปรับพื้นที่เดิม หรือเปลี่ยนแปลงหน้าที่เดิมของอาคารโบราณสถาน เพื่อสนองตอบการใช้สอยร่วมสมัย
5. การพัฒนาและการสร้างสรรค์ใหม่ เป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์และมรดกวัฒนธรรมของชุมชน จึงต้องมีการพิจารณาอย่างรอบคอบ

นอกจากนี้ยังมีหลักการการอนุรักษ์ตามอนุสัญญาฮอยอัน (Hoi An Protocol) เป็นต้นแบบที่จะนำมาใช้เป็นกรอบวิเคราะห์ร่วมในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน โดยอาศัยความเข้าใจเบื้องต้นสำหรับอนุรักษ์และจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมอันเป็นเครื่องมือสำคัญ ประกอบไปด้วย 4 ด้านดังนี้ (UNESCO Bangkok, หน้า 24-26)

1. การระบุ และจัดทำเอกสาร (Identification and Documentation) ได้แก่ การระบุองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน รวมทั้งรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องที่บันทึกไว้, วิธีการจัดทำเอกสาร, ภูมิทัศน์วัฒนธรรมประกอบไปด้วยองค์ประกอบหลายอย่างที่ล้วนมีความหมายและคุณค่าที่เชื่อมโยง, และการทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

2. การดูแลรักษาคุณค่าที่จับต้องได้ (Safeguarding Tangible Aspects) แผนในการอนุรักษ์เป็นสิ่งจำเป็นรวมทั้งข้อเสนอแนะในการบำรุงรักษาในอนาคต, การบริหารความเสี่ยงจากแผน, การลดการเปลี่ยนแปลง, การใช้ประโยชน์ต้องเชื่อมโยงกับคุณค่าเดิมที่มีอยู่, ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในเอเชียค่อนข้างมีมิติที่หลากหลาย จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายสาขาวิชา ทั้งวิทยาศาสตร์ และศาสตร์อื่นๆ ในการร่วมจัดทำแผน, ซึ่งต้องอาศัยการศึกษาอย่างลึกซึ้งในเชิงลึก, การใช้โปรแกรมที่เกี่ยวข้องเช่น GIS การวิเคราะห์ภาพถ่ายทางอากาศ และการประเมินผลกระทบด้านวัฒนธรรม

3. การดูแลรักษาคุณค่าที่จับต้องไม่ได้ (Safeguarding Intangible Aspects) ซึ่งองค์ประกอบของวัฒนธรรมตะวันออกมีเป็นจำนวนมากที่จับต้องได้ยาก แต่ล้วนแล้วแต่เป็นส่วนสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม, ข้อมูลที่เกี่ยวข้องต้องมาจากแหล่งที่เชื่อถือได้, การให้คำจำกัดความอาจจะไม่ชัดเจนเนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้อาศัยกับสภาพแวดล้อม และบริบทรายรอบมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

4. มรดกและชุมชน (Heritage and the Community) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นแนวคิดค่อนข้างใหม่ จึงจำเป็นต้องเผยแพร่, การขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกเป็นเพียงการสร้างความตระหนักในระดับสาธารณะ อย่างไรก็ตามคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมยังมีความสำคัญในแง่ความรู้สึกแก่สถานที่และอัตลักษณ์ชุมชน, การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก แต่สิ่งที่สำคัญคือการบอกผู้มาเยือนให้รับรู้และตระหนักถึงคุณค่า, การให้ความรู้แก่ชุมชนเป็นสิ่งสำคัญเพราะเค้าเหล่านั้นเป็นเจ้าของวัฒนธรรมโดยตรง, การอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมไม่ใช่เพียงแค่การเก็บรักษาสิ่งที่จับต้องได้ แต่ต้องรักษาสภาพชีวิต วิถีระบบ และคุณค่าที่จับต้องไม่ได้ด้วย ซึ่งการวางแผนพัฒนาโดยคำนึงถึงคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในอนาคตจึงเป็นสิ่งสำคัญ

นอกจากนี้ยังมีแนวทางการวางแผนจัดการสภาพแวดล้อม ตามแนวคิดของ Harashina (1996) ซึ่งครอบคลุม 3 มิติ ได้แก่ การจัดการระบบทางกายภาพ (Environmental hardware) เป็นการพัฒนาเชิงกายภาพ การจัดการระบบสังคม (Environmental software) เป็นเครื่องมือ และกลไกทางสังคม เช่น ข้อกำหนด, กฎหมาย, ค่านิยมของสังคม และการจัดการระบบจิตสำนึก (Environmental heartware) การตระหนักถึงคุณค่า, การสร้างสามัญสำนึก และความรับผิดชอบ กรอบแนวคิดดังกล่าวเป็นแนวทางจัดการที่บูรณาการ

แนวคิดต่างๆ เป็นการทบทวนกรอบแนวคิดเบื้องต้น เพื่อนำไปพัฒนาประยุกต์และปฏิบัติใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล สำหรับจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนไผ่ขนาน ซึ่งจะนำเสนอในบทถัดไป อย่างไรก็ตามแนวทางที่เหมาะสม เครื่องมือมนุษยวิทยาเดินดิน ตามแนวคิดของนายแพทย์โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2545) เป็นเครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลในพื้นที่ศึกษา โดยอาศัยการเดินเป็นวิธีการสำคัญในการสำรวจพื้นที่เชิงลึก ประกอบไปด้วย 7 เทคนิค ซึ่งจะนำเสนอในหัวข้อถัดไป

2.4 เครื่องมือในการศึกษาชุมชน

ก่อนจะนำเสนอเครื่องมือในการศึกษาชุมชน ขอทบทวนความหมายของคำว่า "ชุมชน" และประเภทของชุมชนพอสังเขปก่อนในเบื้องต้น

คำจำกัดความของ "ชุมชน" หมายถึง

การอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนจำนวนหนึ่ง ในพื้นที่แห่งหนึ่ง เพื่ออาศัยทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้นในการดำรงชีวิต ชัยนต์ วรรณะภูติ (2536)

กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีฐานะและอาชีพที่คล้ายคลึงกัน มีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติ จนถึงระดับหมู่บ้านและใหญ่กว่าระดับหมู่บ้าน และผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน มีความรู้สึกว่าเป็นคนชุมชนเดียวกัน นอกจากนี้ ยังมีการดำรงรักษาคุณค่าและมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา ถ่ายทอดไปยังลูกหลานอีกด้วย กาญจนา แก้วเทพ (2538)

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543) กล่าวว่าความเป็นชุมชนไม่ใช่สิ่งคงที่อยู่ตลอดเวลา อาจเกิดขึ้นและสลายไปได้ บางขณะก็มีความเข้มแข็งเพื่อเผชิญสถานการณ์ที่ยุ้งยาก บางก็มีการปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขและสภาวะแวดล้อมต่างๆ

ชุมชนตามแนวคิดทางสังคมวิทยา คือ หน่วยทางสังคมและทางกายภาพ อาทิ ละแวกบ้าน หมู่บ้าน เมือง มหานคร หากพิจารณาคำจำกัดของ George Hillery (อ้างในปาริชาติ วลัยเสถียร, 2543) และ Poplin (1979, p.9-8) ชุมชนประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลักๆ ได้แก่

1. กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันในพื้นที่ หรือบริเวณหนึ่ง (Geo-geographic area)
2. สมาชิกมีการติดต่อระหว่างกันทางสังคม (Social Interaction)
3. สมาชิกมีความสัมพันธ์ต่อกันทางสังคม (Social Relationship)
4. มีความผูกพันทางด้านจิตใจต่อระบบนิเวศ (Psycho-Ecological Relationship)
5. มีกิจกรรมส่วนรวม เพื่อใช้ประโยชน์ (Central activities for utilisation)

ลักษณะของชุมชน สามารถจำแนกได้หลายรูปแบบ

1. แบ่งตามพัฒนาการของแบบแผนการผลิต เช่น ชุมชนล่าสัตว์และเก็บของในป่า, ชุมชนเกษตรกรรม, ชุมชนอุตสาหกรรม, ชุมชนพาณิชย์/การค้าและการบริการ, ชุมชนการท่องเที่ยว เป็นต้น
2. แบ่งตามลักษณะของอาชีพ/กิจกรรมหลัก ได้แก่ ชุมชนชาวนา, ชุมชนชาวสวน, ชุมชนชาวไร่, ชุมชนชาวประมง, ชุมชนจักสาน, ชุมชนศูนย์กลางการค้า, ชุมชนศูนย์กลางการขนส่ง เป็นต้น
3. แบ่งตามลักษณะการปกครอง เช่น ชุมชนระดับหมู่บ้าน, ชุมชนระดับเทศบาลตำบล, ชุมชนระดับเทศบาลเมือง, ชุมชนระดับเทศบาลนคร ฯลฯ
4. แบ่งตามลักษณะโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ได้แก่ ชุมชนชนบท, ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท, ชุมชนเมือง เป็นต้น
5. แบ่งตามกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ชุมชนมอญ, ชุมชนมุสลิม, ชุมชนชาวจีน, ชุมชนชาวเขา, ชุมชนชาวญวน เป็นต้น
6. แบ่งตามลักษณะการถูกกระทำ/ถูกพัฒนาจากนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมา เช่น ชุมชนที่ยังมองไม่เห็นปัญหา, ชุมชนที่มองเห็นปัญหา/เริ่มปรับตัว, ชุมชนที่เริ่มเข้าสู่กระบวนการปรับตัว, ชุมชนพึ่งตนเอง/ชุมชนเข้มแข็ง เป็นต้น
7. แบ่งตามการนับถือศาสนา เช่น ชุมชนชาวพุทธ, ชุมชนมุสลิม, ชุมชนคริสต์, ชุมชนฮินดู, ชุมชนชาวซิก เป็นต้น
8. ชุมชนประเภทอื่นๆ อาทิเช่น ชุมชนแออัด, ชุมชนก้นชนตามแนวป่า, ชุมชนกองขยะ, ชุมชนริมทางรถไฟ, ชุมชนตามแนวชายแดน เป็นต้น

การศึกษาชุมชนมีหลายประเภท

1. จำแนกตามวัตถุประสงค์ของการนำความรู้ไปใช้

- 1.1 ศึกษาชุมชนแบบหาความรู้พื้นฐานทั่วไป หาข้อมูลทั่วไปของชุมชน
- 1.2 ศึกษาแบบทดสอบความรู้เดิม เช่น ทฤษฎีสังคมไทยมีโครงสร้างหลวม
- 1.3 ศึกษาเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ เช่น ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน
- 1.4 ศึกษาเพื่อหารูปแบบจำลอง (Model) ไปใช้ในงานพัฒนา

2. จำแนกตามเนื้อหาข้อมูลที่จะนำไปใช้

- 2.1 การศึกษาข้อมูล โดยละเอียด เพื่อประโยชน์ในการวางแผนในอนาคตระยะยาว เป็นแนวทางในการพัฒนา
- 2.2 การศึกษาข้อมูลเฉพาะหรือข้อมูลคร่าวๆ เพื่อการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า หรือประเด็นเร่งด่วน นำไปลงมือปฏิบัติงานพัฒนาทันที

3. จำแนกตามวิธีการเก็บข้อมูล

- 3.1 เก็บข้อมูลจากเอกสาร หรืองานวิจัยที่มีผู้ศึกษาไว้แล้ว (ข้อมูลทุติยภูมิ)
- 3.2 เก็บข้อมูลชุมชนแบบสำรวจ เชิงปริมาณ เช่น การใช้แบบสอบถาม
- 3.3 เก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด เช่น ใช้สัมภาษณ์แบบเจาะลึก สังเกตการณ์อย่างต่อเนื่อง
- 3.4 เก็บข้อมูลชุมชนแบบเชิงลึก (เชิงคุณภาพ) ใช้ชีวิตเสมือนเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ที่ศึกษา ฝังตัวอยู่ในชุมชน

4. จำแนกตามการวิเคราะห์ข้อมูล

- 4.1 การศึกษาชุมชนเชิงปริมาณ ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติ
- 4.2 การศึกษาชุมชนเชิงคุณภาพ ใช้การพรรณนาโดยละเอียดรวมทั้งตีความระบบสัญลักษณ์ต่างๆ

5. การจำแนกตามมุมมองและทัศนคติของผู้ศึกษา

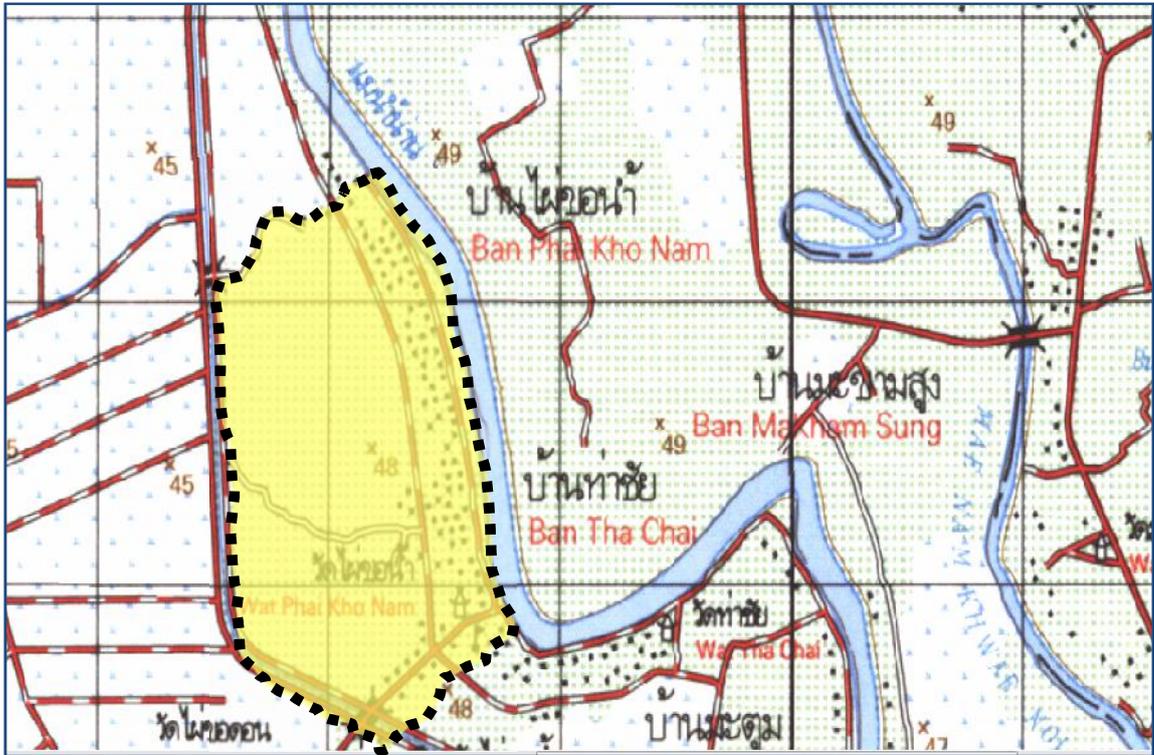
- 5.1 การศึกษาชุมชนโดยคนภายในชุมชน
- 5.2 การศึกษาชุมชนโดยคนภายนอกชุมชน

2.5 ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ศึกษา ชุมชนไผ่ขื่อน้ำ

หมู่บ้านไผ่ขื่อน้ำ อยู่ภายใต้การบริหารจัดการโดยองค์การบริหารส่วนตำบลมะตูม อำเภอพรหมพิราม โดยตั้งอยู่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดพิษณุโลก อยู่ในบริเวณพื้นที่หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4 ตำบลมะตูม อยู่ห่างจากเมืองพิษณุโลกไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 17 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อพื้นที่ ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดกับตำบลท่าช้าง อำเภอพรหมพิราม
- ทิศใต้ จดตำบลจอมทอง อำเภอเมือง
- ทิศตะวันออก ติดกับตำบลมะขามสูง อำเภอเมือง
- ทิศตะวันตก ติดกับตำบลไผ่ขื่อน้ำ อำเภอเมือง

บ้านไผ่ขอน้ำ มีแม่น้ำน่านไหลผ่าน และมีระบบคลองชลประทาน จึงเอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูก ประชากรกว่าร้อยละ 80 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

แผนที่ 2.1: ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
(ที่มา: ส่วนโยธา องค์การบริหารส่วนตำบลมะตุ้ม)

ประชากรส่วนใหญ่ในตำบลมะตุ้มร้อยละ 80 ประกอบอาชีพ เกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ (แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลสามปี พ.ศ. 2556 – พ.ศ. 2558)

ตาราง 2.1 แสดงจำนวนประชากร บ้านไผ่ขอน้ำ

บ้านไผ่ขอน้ำ	จำนวนครัวเรือน	จำนวนประชากร (คน)		
		ชาย	หญิง	รวม
หมู่ที่ 3	372	492	547	1,039
หมู่ที่ 4	242	379	409	788

(ที่มา: สำนักงานทะเบียนและบัตร อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ข้อมูล ณ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2555 อ้างใน แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลสามปี พ.ศ. 2556 – พ.ศ. 2558, หน้า 7)

ตารางที่ 2.2: แสดงสัดส่วนจำนวนประชากรชุมชนไผ่ขื่อน้ำ จำแนกตามช่วงอายุ

ช่วงอายุ	หมู่ที่ 3		หมู่ที่ 4		รวม	คิดเป็นร้อยละ จากประชากรทั้งหมด
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง		
0 - 4	15	16	10	9	50	2.86
5 - 9	16	29	29	11	85	4.87
10 -14	36	29	19	29	113	6.47
15 - 19	28	31	19	23	101	5.78
20 - 24	35	37	23	20	115	6.58
25 - 29	32	32	23	15	102	5.84
30 - 34	41	27	15	15	98	5.61
35 - 39	33	33	41	26	133	7.61
40 - 44	43	44	38	29	154	8.82
45 - 49	41	39	21	34	135	7.73
50 -54	36	47	30	29	142	8.13
55 - 59	27	48	18	28	121	6.93
60 - 64	30	34	29	38	131	7.50
65 - 69	20	30	15	23	88	5.04
70 - 74	7	20	13	17	57	3.26
75 ปีขึ้นไป	24	45	21	32	122	6.98
รวมจำนวนประชากรชุมชนไผ่ขื่อน้ำทั้งหมด					1747	
หมายเหตุ: จำนวนผู้สูงอายุ (อายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป) คิดเป็นร้อยละ 22.78 ของประชากรบ้านไผ่ขื่อน้ำทั้งหมด						

(ที่มา: โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมะตุม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ข้อมูล ณ เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2555 อ้างในแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลสามปี พ.ศ. 2556 – พ.ศ. 2558, หน้า 7)

ประวัติความเป็นมาของชุมชนไผ่ขื่อน้ำ

การศึกษาความเป็นมาของชุมชนไผ่ขื่อน้ำของเฉลิมชัย เกรียงชัย (2543) ยืนยันว่าบ้านไผ่ขื่อน้ำเป็น ชุมชนดั้งเดิมที่เทียบเคียงอายุได้ไม่ต่ำกว่า 200 ปี ซึ่งจากการสืบค้นข้อมูล ชื่อ “บ้านไผ่ขื่อ” ปรากฏเป็นลายลักษณ์ในแผนที่หมู่บ้านศรีพิริมย์ และหมู่บ้านพรหมพิราม ในปี ร.ศ. 116-117 (ราวพ.ศ. 2441-2442) สันนิษฐานว่า “ไผ่ขื่อน้ำ” น่าจะมีต้นกำเนิดจากลักษณะพื้นที่บริเวณหน้าวัดไผ่ขื่อน้ำ ที่สภาพเดิม มีโขดหินยื่นออกไปในแม่น้ำน่าน และมีกอไผ่ขึ้นอยู่ อย่างไรก็ตามชาวบ้านบางส่วนกล่าวว่า คิ่งน้ำบริเวณ วัดมีลักษณะโค้งเหมือนตะขอ ซึ่งเป็นที่มาของชื่อ “ไผ่ขื่อน้ำ” (กองพุทธศาสนา, 2531 อ้างอิงโดย เฉลิมชัย, 2543)

ภาพที่ 2.1: ที่ตั้งวัดไผ่ขื่อน้ำ และอาคารเสนาสนะต่างๆภายในวัด

หลักฐานประวัติวัดไผ่ขื่อน้ำ ตั้งอยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ 3 บ้านไผ่ขื่อน้ำ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีเนื้อที่ประมาณ 25 ไร่ พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำน่าน ทางฝั่งตะวันตก ประมาณการว่าสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ. 2307 ได้รับพระราชทานเป็น วิสุคามสีมา ในราว พ.ศ. 2400 เดิมชาวบ้านเรียกวัดนี้ว่า “วัดกุฎิลาย” สันนิษฐานว่าเรียกกันตามลักษณะสภาพวัดที่มีกุฎิล้างเล็ก ๆ เรียงรายกันเป็นแถว อาคารสำคัญประกอบด้วย อุโบสถ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2479 มีเจดีย์อยู่หน้าอุโบสถ ศาลาการเปรียญ สร้างในปี พ.ศ. 2522 หอสวดมนต์ และกุฏิสงฆ์ จำนวน 7 หลัง พุทธศิลป์อันมีคุณค่าสำคัญ คือ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง คาดว่าเป็นศิลปะสมัยรัชกาลที่ 4 ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นจิตรกรรมที่สวยงามที่สุดในจังหวัดพิษณุโลก (กองพุทธศาสนา, 2531 อ้างอิงโดย เฉลิมชัย, 2543; องค์การบริหารส่วนตำบลมะตูม, 2555)

ลักษณะภูมิประเทศ และสภาพภูมิทัศน์แวดล้อม

ชุมชนไผ่ขื่อน้ำมีลักษณะภูมิศาสตร์เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ แม่น้ำน่านไหลผ่านหมู่บ้านวางแนวเหนือใต้ มีระบบคลองชลประทานผ่านทางทิศใต้และทิศตะวันตกของ หมู่บ้าน และมีหนองน้ำธรรมชาติที่เป็นแหล่งประมง และชาวบ้านใช้ในการเพาะปลูก

สภาพภูมิอากาศ ได้รับอิทธิพลมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันตกเฉียงเหนือในฤดูแล้งมีฝนตกชุกตลอดปี อุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุดตลอดปี มี 3 ฤดูกาล คือ ฤดูฝน (กลางเดือนพฤษภาคม-ตุลาคม) ฤดูหนาว (ปลายเดือนตุลาคม-กลางเดือนกุมภาพันธ์) และฤดูร้อน ประมาณปลายกุมภาพันธ์ ถึงกลางเดือนพฤษภาคม

สภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินในชุมชนไผ่ขนาน จากการศึกษาศึกษาของเฉลิมชัย (2543) สามารถแบ่งอธิบายลักษณะการใช้พื้นที่ได้เป็น 6 ส่วน ประกอบไปด้วย **พื้นที่วัด** ที่มีลานโถง และอยู่ด้านใต้ของชุมชน เนื่องจากความเชื่อในการหันหัวนอนไปทางทิศใต้ **พื้นที่สาธารณูปการ** ซึ่งกระจายตัวแทรกอยู่ภายในเขตพื้นที่เรือนพักอาศัย ได้แก่ พื้นที่เป็นถนน, ทางสัญจร, โรงเรียน, หอกระจายข่าว, ศูนย์ประปาหมู่บ้าน, ศาลาประจำหมู่บ้าน, สถานีอนามัย เป็นต้น **พื้นที่เรือนพักอาศัย** พื้นที่ตั้งบ้านเรือนที่พักอาศัยทอดตัวยาวขนานแม่น้ำขนาน และ ขนานไปกับถนนเรียบริมแม่น้ำ ซึ่งมีความหนาแน่นสูง **พื้นที่ทำสวน** ประกอบไปด้วย สวนป่าสวนตามความเชื่อ ซึ่งเป็นที่ตั้งของ ศาลปู่ตา วัดป่า เป็นต้น, สวนเพาะปลูก เช่น มะม่วง ขนุน น้อยหน่า ทุเรียน ลำไย มะเฟือง มะละกอ มะพร้าว มะเขือ ไข่ และต้นกล้วย, สวนชั่วคราวริมฝั่งแม่น้ำรวมทั้งสวนในแต่ละครัวเรือน **พื้นที่ทำนา** ประมาณร้อยละ 73% ของประชากรประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีพื้นที่ทำนาคิดเป็นร้อยละ 66% ของพื้นที่ทั้งหมดโดยประมาณ การทำนา และการเก็บเกี่ยวผลผลิตยังอาศัยแรงงานคน และอาศัยระบบชลประทานช่วยในการเพาะปลูก **พื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำ** ในส่วนที่มีดินงอกและไม่ถูกกัดเซาะจะใช้เป็นที่อยู่อาศัย และบริเวณที่มีการกัดเซาะตลิ่งจะเป็นพื้นที่สาธารณะ ไม่มีใครถือครองสิทธิ และมีพื้นที่ไม่แน่นอนขึ้นกับฤดูกาล หากปีใดฝนตกชุกน้ำก็เอ่อท่วมริมตลิ่ง ปีใดน้ำแห้ง ก็จะมีพื้นที่สาธารณะมากขึ้น ปัจจุบันพื้นที่สาธารณะริมฝั่งแม่น้ำใช้ในการเพาะปลูกพืชผักสวนครัว **พื้นที่สาธารณะชั่วคราว** หมายถึงพื้นที่ที่มีเจ้าของถือครองกรรมสิทธิ์แต่อนุญาตให้ผู้อื่นสามารถเข้ามาใช้สอยพื้นที่ได้เป็นครั้งคราว เช่น ทางเดินเชื่อมภายในชุมชน ทางเดินเชื่อมระหว่างลานบ้านไปสู่ตัวบ้าน พื้นที่ทางเดินทะเลใต้ถุน พื้นที่ข้างๆบ้าน พื้นที่บริเวณศาลาพักริมทาง หรือศาลาริมน้ำ พื้นที่เหล่านี้สะท้อนถึงความสัมพันธ์ ระบบเครือญาติที่ยังดำรงอยู่ในชุมชน

ลักษณะสถาปัตยกรรม และภูมิทัศน์

จากการศึกษาของเฉลิมชัย (2543) สถาปัตยกรรมบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในชุมชนไผ่ขนานมีรูปแบบ ที่เป็นพื้นถิ่นซึ่งสะท้อนออกมาเป็น 4 ลักษณะหลัก **ประการแรก** คือ การปลูกสร้างบ้านเรือนตามคติความเชื่อ ดังจะเห็นได้จากรูปแบบของวัดวาอาราม ที่ยังเป็นศูนย์กลางและมีบทบาทสำคัญในชุมชน การวางผังเรือนตามคติความเชื่อ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผีเรือน ความเชื่อในการปลูกเรือนที่ต้องทำพิธียกเสาเอก ห้ามปลูกเรือนคร่อมตอ การตั้งศาลพระภูมิและการถวายเครื่องสักการบูชา การปลูกพืชไม้มงคลตามทิศต่างๆในบริเวณบ้าน เช่น ทิศเหนือ ปลูกพุทรา ทิศใต้ ปลูกมะม่วง มะพลับ ทิศตะวันตก ปลูกมะขาม มะยม และพุทรา และทิศตะวันออก ปลูกตะวันออก ปลูกต้นชัยพฤกษ์ **ประการที่สอง** คือ ความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกรรม ซึ่งเห็นได้จาก โครงสร้างผังชุมชน การตั้งบ้านเรือน ที่ไม่ห่างไกลจากพื้นที่ทำมาหากิน เพาะปลูก และแหล่งน้ำ ห้างงาน/กระท่อมนา และยุ้งข้าว **ประการที่สาม** คือ การสะท้อนความเป็นชุมชนชนบท ที่ผู้คนตั้งถิ่นฐานในระบบเครือญาติ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด ยังพึ่งพาอาศัยกัน จะเห็นจากโครงสร้างชุมชนและการตั้งบ้านเรือน ศาลาพักริมทาง ซึ่งมักสร้างขนานไปกับริมแม่น้ำ และล้อมรอบไปด้วยต้นไม้ที่ให้ร่มเงาแก่ผู้มาเยือน และเป็นพื้นที่พบปะพูดคุยกันของคนชุมชน (ศุภกิจ, 2547) การเดินทะเลใต้ถุนต่อกันระหว่างแต่ละบ้าน การไม่มีรั้วบ้านกัน (เฉลิมชัย, 2543) ศุภกิจ (2547)

ชี้ให้เห็นว่ารั้วบ้านมักทำจากต้นไม้และวัสดุท้องถิ่นที่มีความโปร่งโล่งและยังให้ความเชื่อมโยงทางสายตา รวมทั้งทางเดินเท้าที่เชื่อมต่อภายในชุมชน *ประการที่สี่* คือ ความสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ ภูมิอากาศ และภูมิประเทศ ที่อยู่อาศัยจึงมีหลังคาลาดชัน และมีชายคายื่นยาว เพื่อรองรับกับสภาวะ กันแดด กันฝน และอยู่สบาย

วัฒนธรรมประเพณี

การศึกษาของเฉลิมชัย (2543) สะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนไผ่ขื่อน้ำยังคงสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และการละเล่นพื้นบ้านไว้บางส่วน ซึ่งแยกได้เป็น 2 ส่วน คือ *ประเพณีที่เกิดตาม สถานการณ์* ได้แก่ ประเพณีงานฉลอง การแต่งงาน การตาย ประเพณีการบวช และประเพณีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา *ประเพณีส่วนรวม* ซึ่งเกิดขึ้นเป็นประจำ เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีการแข่งขันเรือ การทำบุญกลางบ้าน ประเพณีทำขวัญข้าว และฉลองพระแม่โพสพ พิธีกรรม ส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องทางพุทธศาสนาจะใช้พื้นที่วัดไผ่ขื่อน้ำเป็นศูนย์กลาง

วิสัยทัศน์ ของพื้นที่ศึกษา ซึ่งอยู่ในพื้นที่ปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลมะตูม คือ

เกษตรกรรมมี วัฒนธรรมประเพณีโดดเด่น

เน้นคุณภาพชีวิตที่ดี มีคุณธรรม ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข

ยุทธศาสตร์การบริหารตำบลมะตูม ประกอบด้วย 4 ด้าน ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1: ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน แนวทางการพัฒนา

1.1 ยกระดับความเป็นอยู่และอำนวยความสะดวก แก่ประชาชน ได้แก่ การก่อสร้าง การพัฒนาและปรับปรุง และซ่อมแซม อีกทั้งประสานขอรับการสนับสนุนจาก หน่วยงานอื่น เช่น ถนนสำหรับใช้สัญจรไปมา และสำหรับใช้ขนส่งผลผลิตทางการ เกษตร สะพานข้ามแม่น้ำ สะพานข้ามคลอง

1.2 การพัฒนาระบบไฟฟ้า ดำเนินการขยายเขตและติดตั้งเพิ่มเติม ให้มีไฟฟ้าแสงสว่างในเขตชุมชน และประชาชนมีไฟฟ้าในครัวเรือน เพื่อให้ประชาชนได้มีไฟฟ้าใช้อย่างทั่วถึงทุกครัวเรือน และได้รับแสงสว่างอย่างพอเพียง อันก่อให้เกิดความปลอดภัย ในชีวิต

ยุทธศาสตร์ที่ 2: ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านสังคม แนวทางการพัฒนา

2.1 ส่งเสริมความเข้มแข็งแก่ชุมชน ได้แก่ กิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วม ส่งเสริมการจัดเวทีประชาคมส่งเสริมบทบาทคณะกรรมการหมู่บ้าน และหัวหน้าคุ้ม

2.2 การป้องกันและแก้ปัญหา ยาเสพติด

- 2.3 การจัดสวัสดิการและสังคมสงเคราะห์ โดยการให้การสงเคราะห์ส่งเสริมและสนับสนุนกองทุนสวัสดิการสังคม และสร้างโอกาสให้แก่กลุ่มผู้ยากไร้ คนพิการ ผู้สูงอายุ ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีสามารถพึ่งตนเอง รวมทั้งได้รับการช่วยเหลือคุ้มครอง และได้รับการบริการอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม
- 2.4 การป้องกันบรรเทาสาธารณภัย ได้แก่ ส่งเสริมกิจกรรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน และให้ความช่วยเหลือประชาชนในกรณีเกิดภัยพิบัติต่างๆ
- 2.5 ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุและผู้พิการ
- 2.6 ส่งเสริมและสนับสนุนการนันทนาการและกิจกรรมการกีฬาทุกประเภท และทุกระดับ ให้มีมาตรฐาน และส่งเสริมสนับสนุนให้มีการแข่งขันกีฬา เพื่อก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีในหมู่คณะ
- 2.7 ส่งเสริมและสนับสนุนการป้องกันและปราบปรามการแก้ไขปัญหายาเสพติดทุกประเภท

ยุทธศาสตร์ที่ 3: ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านสาธารณสุข แนวทางการพัฒนา

- 3.1 ส่งเสริมและสนับสนุนการสาธารณสุขและการอนามัยของประชาชน เพื่อเสริมสร้างโอกาส ให้ประชาชน เป็นผู้มีความสุขพลานามัยที่ดี มีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของการป้องกันและการดูแลสุขภาพของตนเองและครอบครัว
- 3.2 การควบคุมและระวังโรคติดต่อ การป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดต่อ
- 3.3 ส่งเสริมและสนับสนุนระบบหลักประกันสุขภาพระดับตำบล
- 3.4 ส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรม/โครงการเกี่ยวกับการสาธารณสุข
- 3.5 ส่งเสริมการออกกำลังกายสำหรับเด็ก เยาวชนและผู้สูงอายุ โดยจัดหาอุปกรณ์กีฬา เครื่องออกกำลังกาย ตามความต้องการของผู้เล่นและสภาพพื้นที่ของหมู่บ้าน

ยุทธศาสตร์ที่ 4: ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ แนวทางการพัฒนา

- 4.1 ส่งเสริมการประกอบอาชีพและยกระดับรายได้ เพื่อให้ประชาชนสามารถช่วยเหลือตัวเอง และครอบครัวได้ มีอาชีพที่มั่นคงและมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ โดยจัดหลักสูตรอบรมส่งเสริมอาชีพด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนรวมทั้งกลุ่มต่าง ๆ ในตำบล เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน กลุ่มอาชีพทั่วไป เป็นต้น
- 4.2 ส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มอาชีพต่างๆ เพื่อให้กลุ่มอาชีพได้รับการเพิ่มทักษะในการประกอบอาชีพ สามารถเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริมได้
- 4.3 ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ เพื่อลดต้นทุนใน การผลิต เช่น การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพ การลดรายจ่าย เป็นต้น
- 4.4 การแก้ไขปัญหาการว่างงานและแก้ไขปัญหาค่าความยากจน โดยการส่งเสริมอาชีพ จัดตั้งกลุ่มอาชีพ ให้คนยากจนและคนว่างงาน เป็นต้น

การทบทวนวรรณกรรมข้างต้นสะท้อนให้เห็นสาระสำคัญของปัญหาในประเด็นหลักๆ คือ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมในกลุ่มประเทศตะวันตก ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมทั้งเชิงกายภาพ และเชิงนามธรรม หรือเชิงกระบวนการซึ่งส่งอิทธิพลต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่แตกต่างและหลากหลาย อย่างไรก็ตามการศึกษาด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมในบริบทของไทยยังไม่ได้ให้ความสำคัญหรือตระหนักถึงองค์ประกอบเชิงกระบวนการนัก แม้ว่าจะมีการส่งเสริมจากภาครัฐในการจัดทำแนวทางสำหรับจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน แต่การศึกษาด้านนี้ยังจำกัดเฉพาะกลุ่มสาขาด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม อีกทั้งการเผยแพร่ประยุกต์ใช้ยังไม่กว้างขวางสู่ท้องถิ่นในระดับพื้นที่ แม้ว่าวิสัยทัศน์การพัฒนาตำบลมะตูม จะกล่าวถึงวัฒนธรรมประเพณี แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ยุทธศาสตร์ในการพัฒนา ขององค์การบริหารส่วนตำบลมะตูม ซึ่งเป็นหน่วยหลักในการบริหารจัดการชุมชนไผ่ขอน้ำ ไม่ครอบคลุมประเด็นด้านวัฒนธรรม

การศึกษาองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนทั้งเชิงกายภาพ และกระบวนการ จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญ ที่นำไปสู่แนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมสำหรับการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนในบริบทของประเทศไทย อย่างไรก็ตามกรอบแนวคิดทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น จะนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางและข้อเสนอแนะสำหรับพื้นที่ศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนสำหรับชุมชนไผ่ขอน้ำ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำ ที่มีความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ สถาปัตยกรรมบ้านเรือนที่อยู่อาศัยที่ยังคงเอกลักษณ์ความเป็นพื้นถิ่น มีอาคารศาสนสถาน และวัตถุที่มีคุณค่า มีวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่น่าสนใจ บ้านไผ่ขอน้ำยังคงกลิ่นอายวิถีชีวิตของสังคมชนบท บนพื้นฐานของสังคมเกษตรกรรม อย่างไรก็ตามการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน ต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมของบริบทท้องถิ่น และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนเป็นสำคัญ การออกแบบเครื่องมือเก็บข้อมูลและศึกษาสภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรมอย่างเหมาะสมจึงเป็นกระบวนการสำคัญ ซึ่งจะนำเสนอในบทถัดไป